

Irena Jaros <https://orcid.org/0000-0001-6397-5890>

Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, Instytut Filologii Polskiej i Logopedii, Zakład Dialektologii Polskiej i Logopedii,
ul. Pomorska 171/173, 90–236 Łódź, e-mail: irena.jaros@uni.lodz.pl

O GEOGRAFICZNEJ EKSPOZYCJI POLSKICH SYNONIMICZNYCH DERYWATÓW PRZYMOTNIKOWYCH

ON THE GEOGRAPHICAL EXPOSITION OF POLISH SYNONYMOUS ADJECTIVAL DERIVATIVES

Słowa kluczowe: słowotwórstwo, przymiotnik, synonimia, geografia lingwistyczna
Keywords: word formation, adjective, synonyms, linguistic geography

Streszczenie

Autorka pokazuje zasób oraz sposób przedstawienia wariantów przymiotnikowych formacji słowotwórczych na gwarowych mapach językowych, obejmujących całość lub część polskiego obszaru etnicznego. Uwzględnienie ich ogólnopolskiego, regionalnego i lokalnego zasięgu pozwoliło wskazać blisko 30 formantów tworzących przymiotniki wchodzące w relacje synonimiczne dwu- i wieloelementowe. Obraz ich geograficznego występowania na terenie Polski potwierdza rywalizację derywatów powstałych na gruncie gwar i języka ogólnopolskiego za pomocą przede wszystkim formantów wielofunkcyjnych.

Abstract

The author presents a resource and a way of showing variant adjective formations on dialect maps covering all or part of the Polish ethnic area. Taking into account their nationwide, regional and local range made it possible to indicate nearly 30 formants forming adjectives entering into two- and multi-element synonymic relations. The picture of their geographical occurrence in Poland confirms the rivalry between derivatives formed on the grounds of dialects and the national language by means of mainly multifunctional formants.

Gwary polskie, rozumiane jako odmiany języka etnicznego, charakteryzują się bogactwem wyrazów i form gramatycznych, prowadzącym niekiedy do ich nadmiarowości. Zjawisko to posiada kilka przyczyn. Do najważniejszych należą: wewnętrzne zróżnicowanie gwar, spowodowane ich niezależnym wobec innych systemów językowych rozwojem, oraz wpływ polszczyzny ogólnej. Redundancja w gwarach dotyczy różnych poziomów języka, co pokazane zostało m.in. w pracach Teresy Skubalanki [1988], Zygmunta Zagórskiego [1991], Haliny Pelcowej [1995; 1996], Justyny Kobus [2019], w tym również słowotwórczego, ściśle powiązanego z leksyką [zob. Jaros, 2015]. Zjawisko występowania w języku ogólnym i jego terytorialnych odmianach synonimów słowotwórczych tworzących dwu- i wieloelementowe szeregi, których semantyka mieści się w zakresie równo- i bliskoznaczności, było na gruncie polszczyzny wielokrotnie przedmiotem zainteresowania badaczy współczesnego języka polskiego [np. GWJP; Jadacka, 1986; Satkiewicz, 1987] oraz jego historii [np. Pełowski, 1974; Kleszczowa, 1998, s. 53–56; 2003, s. 152; Witkowska-Gutowska, 1999; Janowska, 2003; 2007, s. 68–77; Szczaus, 2005; Osowski, 2019], a także dialektologów [np. Trześniowska, 1975; 1996; Sierociuk, 1991; 2006; Burska-Ratajczyk, 2001; Jaros, 2002; 2009, s. 228–238; 2016a; 2020; Osowski, 2012; 2018; Marciniak-Firadza, 2013, s. 188–204] w zakresie różnych części mowy i kategorii leksykalnych. Są to derywaty współlistniejące w systemie w tym samym czasie, zróżnicowane chronologicznie, pokoleniowo (wariant dawny – nowy), genetycznie (rodzimy – zapożyczony), geograficznie (o zasięgu regionalnym, lokalnym, idiolektalnym) lub ze względu na zasięg odmianowy (dialektalny – ogólnopolski) [zob. Skubalanka, Książek-Bryłowa, 1992, s. 18–21]. W polskiej literaturze językoznawczej stykamy się z różnymi nazwami formacji słowotwórczych, które łączą: takie samo znaczenie strukturalne i przynależność do tej samej kategorii słowotwórczo-semantycznej, tożsama podstawa słowotwórcza, kreacja za pomocą różnych formantów o tej samej funkcji semantycznej. Są to dublety [Witkowska-Gutowska, 1999], synonimy [Jadacka, 1986; Szczaus, 2005; Zarębski, 2015; Jaros, 2016a], warianty słowotwórcze [Sierociuk, 1991; 2006; Burska-Ratajczyk, 2001; Jaros, 2002] oraz derywaty paralelne [Kleszczowa, 2003]¹.

Najczęściej przedmiotem zainteresowania językoznawców były wchodzące w relacje synonimiczne słowotwórcze warianty rzeczowników i czasowników. Przymiotnik nie budził większego zainteresowania, choć zarówno staropolszczyzna, jak i współczesny język polski dostarczają przykładów rywalizujących ze sobą wariantów słowotwórczych przymiotników. Krystyna Kleszczowa w pracy poświęconej staropolskim derywatom przymiotnikowym [Kleszczowa, 2003] notuje wiele przykładów paralelnych dubletów, takich jak: *myszasty // myszaty // mysi, sroczasty // srokaty, pierzasty // pierzony* [Kleszczowa, 2003, s. 94], *ogienny // ogniowy*

1 W tekście wymiennie używam terminów *synonim* i *wariant*, rzadziej *dublet słowotwórczy*.

// ognisty, wieczny // wieczysty // wiekui // wiekuisty [Kleszczowa, 2003, s. 37]. Podobnie opracowania z zakresu polszczyzny współczesnej poświadczają rywalizację wariantywnych formacji przymiotników, np. nieodróżniane znaczeniowo formy *przymiotny* i *przymiotnikowy*, *jabłkowy* i *jabłeczny*, *szklarniany* i *szklarniowy*, *wystawowy* i *wystawienniczy* [GWJP, s. 499; Satkiewicz, 1987].

Wariantywność ta charakteryzuje także gwary ludowe, które w swoim zasobie leksykalnym mają słownictwo o różnej proveniencji (gwarowej i ogólnopolskiej), ustalone w różnym czasie rozwoju polskiego języka etnicznego i jego odmian terytorialnych. Nie bez znaczenia dla rozmiaru zjawiska pozostają charakterystyczne dla gwar ludowych tendencje w zakresie doboru afiksów i technik derywacyjnych oraz proces kształtowania się funkcji semantycznej poszczególnych formantów. Problem synonimii słowotwórczej przymiotnika w dotychczasowych opracowaniach monograficznych obejmujących polski materiał gwarowy pojawiał się stosunkowo rzadko [zob. Winkler-Leszczyńska, 1964], zazwyczaj przy okazji charakterystyki poszczególnych kompleksów gwarowych [np. Chłudzińska-Świątecka, 1956, s. 26; Cyran, 1960, s. 188–189; 1977, s. 120; Szymczak, 1961, s. 208; Dobrzyński, 1967, s. 61–65; Bąk, 1968, s. 109; Krupska-Perek, 1988; Gala, 1994; Jaros, 2001, s. 105–107; 2016b; 2020] lub jako ilustracja rozwoju pewnych typów słowotwórczych [Kucala, 1955; Karaś, 1959].

Ciekawych spostrzeżeń dostarcza próba wskazania wariantywności przymiotnikowych formacji słowotwórczych na płaszczyźnie horyzontalnej – geograficznej, uwzględniającej ich ogólnopolski, regionalny i lokalny zasięg. Informacje na ten temat można znaleźć, analizując mapy polskich atlasów gwarowych oraz mapy zamieszczone w monografiach gwarowych, ilustrujące omawiane w nich zagadnienia morfologiczne. Przyjrzyjmy się więc sposobom geograficznej ekspozycji synonimicznych derywatów przymiotnikowych w dotychczasowych polskojęzycznych publikacjach podejmujących to zagadnienie, wskażmy zasób synonimicznych wykładników formalnych przymiotników przedstawionych na mapach lingwistycznych oraz określmy możliwości interpretacji prezentowanych zasięgów.

Polska dialektologia może pochwalić się dwoma atlasami obejmującymi cały obszar etnicznie polski. Odnajdujemy w nich nie zawsze porównywalne dane o geograficznej repartycji współtematycznych przymiotników o różnych sufiksach i prefiksach. W tzw. wielkim *Atlasie gwar polskich* [AGP] zamieszczone zostały tylko trzy mapy poświęcone wariantom słowotwórczym przymiotników, tzn. formacjom z suf. *-ni* // *-ny* (np. *żytni* // *żytny* i inne) (m. 126), *-aty* // *-asty* (*gliniaty* // *gliniasty*, *graniaty* // *graniasty* i inne) (m. 127), *-ity* // *-isty* (*piaszczyty* // *piaszczysty*, *kamienity* // *kamienisty* i inne) (m. 128). Mapy te, wykonane metodą znakową, dzięki zastosowaniu różnych oznaczeń przedstawiają lokalizację wielu przymiotników mieszczących się w zakresie przedstawianych zagadnień. Obejmują materiał uzyskany na pytania kwestionariusza, których wykaz (od pięciu do dziewięciu pytań) znajduje się w legendzie każdej mapy.

We wcześniej opracowanym *Małym atlasie gwar polskich* [MAGP] równie niewiele map poświęconych jest budowie słowotwórczej przymiotnika. Wśród 600 map tylko dwie, zatytułowane: *Przedrostek stopnia najwyższego na-, naj-* (m. 150) oraz *Sufiksy przymiotnikowe -isty, -ity* (m. 505), są poświęcone zagadnieniom słowotwórczym przymiotników i przedstawiają ich warianty za pomocą odpowiednich symboli. Nie oznacza to jednak, że nasza wiedza o geograficznym rozmieszczeniu przymiotnikowych synonimów słowotwórczych na obszarze Polski ogranicza się tylko do przedstawionych wyżej typów słowotwórczych. Na mapach *Małego atlasu gwar polskich* możemy znaleźć więcej informacji na interesujący nas temat. Zostały one bowiem tak pomyślane, że dane językowe o charakterze słowotwórczym są zamieszczane na mapach MAGP jako komplementarne do przedstawianej na nich tematyki fonetycznej lub leksykalnej. Poza wymienionymi wyżej przymiotnikami superlatywnymi oraz z sufiksami *-isty // -ity* na mapach MAGP znalazły się przymiotniki charakteryzujące się takimi obocznymi formantami, jak:

- *-aty // -asty* w *graniaty // graniasty, krasiaty // krasiały, pisiaty // pisiały* (m. 529, pt. *Różnobarwny*, izogłosowo-punktowa) [zob. Winkler-Leszczyńska, 1964, mapa];
- *-ny // -ni* w *żytny // żytni, rżany // rżani* (m. 536, pt. *Żytni (chleb)*, izogłosowo-punktowa);
- *-ły // -ny* w poszczególnych wyrazach, np. *biały // białny* (m. 154, pt. *Kontynuanty stp. ā* w wyrazach: c) *biały*, izogłosowo-punktowa);
- *-any // -anny* w *rżany // rżanny* (m. 536, pt. *Żytni (chleb)*, izogłosowo-punktowa), *owsiany // owsiany* (m. 539, pt. *Ściernisko po owsie*, punktowa);
- *-ny // -owy*, np. *wietrzny // wiatrowy* (m. 85, pt. *Wyrazy z przegłosem *ě i ich synonimy b) wiatrak*, punktowa).

Na niektórych mapach możemy odnaleźć dłuższe szeregi synonimiczne formacji przymiotnikowych, np. *jare // jarne // jarnie // (ja)rowe; letnie // letne // latowe; wiosenne // wieśniane // wi(o)snowe* (m. 192, pt. *Kontynuanty stp. ja-, je- f) zboże jare*, punktowa), *reżny // reżowy // rżany // rżanny* (m. 536, pt. *Żytni (chleb)*, izogłosowo-punktowa), *sitny // sitkowy // podsitkowy* (m. 534, pt. *Jasny (chleb)*, punktowa).

Danych na temat geografii zjawiska na mniejszych obszarach dostarczają atlasy regionalne oraz opracowania o charakterze monograficznym, w których pojawiają się informacje o repartycji wariantywnych formacji przymiotnikowych, charakteryzujących się także innymi formantami. W *Atlasie gwar mazowieckich* [Maz], zawierającym w większości mapy leksykalne wykonane metodą znakową, możemy odnaleźć informacje na temat wariantywności słowotwórczej przymiotników układających się w dublety, np. *wiosenne // wiosnowe* (m. 183, pt. *Zboże siane na wiosnę*), *workowe // worczane* (m. 94, pt. *Plótno z grubych pakuł*), *pacześne // paczesiowe* (m. 95, pt. *Plótno z cienkich pakuł*), *jąkaty // jåkawy* (m. 436, pt. *Człowiek, który się jąka*) oraz dłuższe szeregi wariantów, np. *chruściany // chruścianny // chrustowy*

(m. 144, pt. *Plot pleciony z chrustu*), *głuchawy* // *głuchowaty* // *przygłuchy* // *przygłuchawy* // *półgłuchy* (m. 421, pt. *Człowiek, który nie dosłyszy*).

W *Atlasie językowym Śląska* [AJŚ] repartycja wariantywnych przyrostków przymiotnikowych została przedstawiona na kilkudziesięciu mapach wyrazowych tomu siódmego. Za pomocą znaków i izoglos zostały tam zaprezentowane zasięgi wyrazów z takimi formantami, jak:

- *-any* // *-anny*, np. *gliniany* // *glinianny*, *blaszany* // *blaszanny* (m. 1277), *szklany* // *szklanny*, *słomiany* // *słomianny* (m. 1278), *pręciany* // *pręcnianny*, *powrozianny* // *powrozianny* (m. 1279), *rżany* // *rżanny*, *rumiany* // *rumianny* (m. 1280), *skórzany* // *skórzanny* (m. 1282);
- *-aty* // *-asty*, np. *baniaty* // *baniasty* (m. 1289), *szpiczaty* // *szpiczasty* (m. 1290), *kamieniaty* // *kamieniasty* (m. 1294);
- *-ity* // *-isty*, np. *wodnity* // *wodnisty* (m. 1291), *zakality* // *zakalisty* (m. 1292), *piaszczyty* // *piaszczysty* (m. 1293), *kamienity* // *kamienisty* (m. 1294), *bagnity* // *bagnisty* (m. 1300);
- *-ny* // *-ni*, np. *dolny* // *dolni* (m. 1301), *górnny* // *górnny* (m. 1302).

Z legend map można wydobyć również dłuższe szeregi synonimiczne, np. *liściasty* // *liściaty* // *liściany* // *listowy* (m. 1284), *ceglasty* // *ceglaty* // *ceglany* // *ceglowy* (m. 1287), *popielaty* // *popielasty* // *popielity* // *popielitowy* // *popielawy* (m. 1288), *wodnity* // *wodnisty* // *wodniaty* // *wodnatelny* (m. 1291), *zakality* // *zakalisty* // *zakalaty* (m. 1292), *piaszczyty* // *piaszczysty* // *piaszczaty* // *piaskowy* // *piaskowaty* // *piaskowity*, *kamienisty* // *kamienity* // *kamieniaty* // *kamieniasty* // *kamieniowaty* // *kamienenny* (m. 1294), *soczysty* // *soczyty* // *sokowy* (m. 1295).

Podobny zestaw synonimicznych przymiotników możemy odnaleźć na mapach 410–420 *Atlasu językowego kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich* [AJKasz]. Dzięki wykorzystaniu przede wszystkim metody znakowej, uzupełnionej niekiedy płaszczyznami (zob. m. 412, 415, 417) i izoglosami (zob. m. 419, 420), zostało na nich przedstawione zróżnicowanie słowotwórcze przymiotników z formantami:

- *-ysty*, *-’isty* // *-yty* // *-asty*, *-’asty* // *-aty*, np. *kamienista* // *kamieniasta* // *kamieniata* (m. 411), *piaszczysta* // *piaszczasta* // *piaszczyta* // *piaszczata* (m. 410), *glinista* // *gliniasta* // *gliniata* (m. 412);
- *-any* // *-anny*, np. *słomiany* // *słomianny*, *szklany* // *szklanny* (m. 414), *(drewni)any* // *(drewni)anny*, *owsiany* // *owskianny* (m. 415);
- *-i* // *-ski*, np. *krowi* // *króński*, *świni* // *świński* (m. 417);
- *-ni* // *-owy*, np. *letni* // *latowy* (m. 420).

Dłuższe szeregi synonimiczne są reprezentowane np. przez formy: *owsny* // *owsni* // *owsiany* // *owskianny* (m. 415).

Słowotwórcze synonimy przymiotnikowe odnajdujemy także w innym ważnym dla polskiej dialektologii atlasie regionalnym – *Atlasie języka i kultury ludowej Wielkopolski* [AJWkp], w którym zamieszczone są mapy wykonane różnymi

metodami, ukazujące rywalizację formacji adiektywnych utworzonych za pomocą formantów:

- *-any* // *-anny*, np. (*szkl*)*any* // (*szkl*)*anny* (m. 73, pt. *Szklany*, znakowa), *gryczana* // *gryczanna* (m. 95, pt. *Kasza z gryki*, znakowo-płaszczynowa);
- *-y* // *-any* // *-anny*, np. *tatarcza* // *tataarczana* // *tataarczanna* (m. 95, pt. *Kasza z gryki*);
- *-ny* // *-ni*, np. *żytny* // *żytni* (m. 81, pt. *Mąka z żyta*, znakowa)
- *-ny* // *-ty*, np. (*żar*)*na* // (*żar*)*ta*, *chlana* // *chlata* (m. 404, pt. *Żarłoczna (o krowie)*, znakowo-płaszczynowa).

O słowotwórczej wariantowości regionalnej przymiotników możemy się także przekonać, analizując mapy włączone do opracowań gwar mniejszych obszarów Polski. Do takich prac należą m.in. monografie gwar położonych na pograniczach dialektalnych. Wyznaczone na ich terenach zasięgi przymiotnikowych formacji słowotwórczych weryfikują naszą wiedzę na temat ich repartycji i uzupełniają zbiór synonimicznych wykładników formalnych. Przykładowo w pracy Sławomira Gali o pograniczu językowym małopolsko-śląsko-wielkopolskim [Gala, 1994, cz. II] pojawiło się kilka map, na których zostały ukazane synonimiczne wykładniki derywatów przymiotnikowych. Obok wymienionych wcześniej sufiksów *-ny* // *-ni* w *dolny* // *dolni* (m. 145), *-aty* // *-asty* w *pasiaty* // *pasiasty*, *liściaty* // *liściasty*, *kolczaty* // *kolczasty*, *konopiaty* // *konopiasty* (m. 149), *-ity* // *-isty* w *piaszczuty* // *piaszczysty*, *wodnity* // *wodnisty*, *barczyty* // *barczysty* (m. 150), *na-* // *naj-* w *namłodszy* // *najmłodszy*, *nastarszy* // *najstarszy* (m. 151) pojawiły się szeregi synonimiczne z sufiksami:

- *-i* / *-y* // *-ski* // *-ęcy* w *krowi* // *krówski* // *krowięcy*, *kurzy* // *kurski* // *kurzęcy* (m. 146);
- *-ski* // *-owy* w *miejski* // *miastowy*, *wiejski* // *wioskowy* (m. 147);
- *-ły* // *-ty* w *umarły* // *umarty* (m. 148);
- *-szy* // *-ejszy* w comparat. przymiotników *cięższy* // *ciężejszy*, *droższy* // *droższy* (m. 152).

Geograficzne rozmieszczenie synonimów słowotwórczych na mapach obejmujących obszar całej Polski lub teren jednego dialektu pozwala wskazać zwarte zasięgi występowania poszczególnych typów słowotwórczych wchodzących w skład par synonimicznych, jak np. formy *białny*, ograniczonej do centralnej Polski, czy *biały* notowanej w północnej Małopolsce [MAGP, m. 154]. Dzięki geograficznej repartycji wspólnotematycznych przymiotników odrzeczownikowych ustalono granicę występowania formacji z przyrostkiem *-aty*, typowych dla gwar śląskich i wielkopolskich [Winkler-Leszczyńska, 1964, s. 66; Dejna, 1993, s. 201] oraz izomorfę sufiksu *-ity* [MAGP, m. 505].

Szczegółowa analiza map, na których przedstawione zostały zasięgi przymiotnikowych synonimów słowotwórczych, oraz porównanie wydobytych

zlokalizowanych faktów gwarowych umożliwiają także wskazanie innych przykładów wariacji przymiotników, o wąskim wewnątrzgwarowym zasięgu. Znakowy sposób prezentacji materiału gwarowego na mapach obejmujących wycinek lub całość danego obszaru językowego pozwala ukazać, w poszczególnych gwarach, występowanie obok siebie różnych typów słowotwórczych. Taki układ wiąże się najczęściej z rywalizacją formacji słowotwórczych spowodowaną opozycją o charakterze odmianowym (wariant gwarowy – ogólnopolski), krzyżującą się z wariantywnością motywowaną chronologicznie (wariant stary – nowy). Tego typu obraz nie należy do rzadkości, co widać zarówno w wymiarze regionalnym, zob. np. formacje *jąkаты* i *jąkawy* na mapie 436 Maz; *krowi* i *krówski* na mapie 417 AJKasz (pkt 153, 168, 171, 175, 189, 209), *żyrna* i *żyрта* (krowa) na mapie 404 AJWkp (pkt 4), jak i ogólnopolskim, zob. np. MAGP, m. 505, pkt 44a: *wodnisty* // *wodnity*, *rzęsisty* // *rzęsity*; m. 536, pkt 44a: *rżany* // *rżani*; m. 529, pkt 17a: *krasy* // *krasiasty* // *krasiaty*; m. 154, pkt 27a, 43a: *biały* // *białny*; AGP, t. 2, m. 126, pkt 561, 642: *żytny* // *żytni*; m. 128, pkt 557, 558, 562: *rzęsisty* // *rzęsity*.

Przedstawienie przykładów geograficznej ekspozycji wspólnotematycznych przymiotników różniących się wykładnikami formalnymi w wymiarze ogólnopolskim, regionalnym i lokalnym pokazuje, że zakres zjawiska słowotwórczej synonimii przymiotników jest znaczący, dotyczy różnych kategorii semantycznych przymiotnika i środków słowotwórczych. Przegląd stosunkowo niewielkiej liczby map dialektalnych pozwolił na wydobyć blisko 30 formantów tworzących przymiotniki wchodzące w relacje synonimiczne dwu- (np. *szklany* // *szklanny*; *żytny* // *żytni*; *wodnity* // *wodnisty*; *umarły* // *umarty*; *chlany* // *chlaty*; *miejski* // *miastowy*; *nastarszy* // *najstarszy*) i wieloelementowe (np. *ceglasty* // *ceglaty* // *ceglany* // *ceglowy*; *kamienisty* // *kamienity* // *kamieniasty* // *kamieniowaty* // *kamienny*; *kurzy* // *kurski* // *kurzący* i inne). Repartycja poszczególnych formacji i ich bogactwo potwierdzają rywalizację derywatów powstałych na gruncie gwar i języka ogólnopolskiego w większości wypadków za pomocą wielofunkcyjnych formantów. Zjawisko to charakteryzuje gwary ludowe, w których występują inne niż w języku ogólnopolskim tendencje słowotwórcze [zob. Jaros, 2016a] w zakresie zasobu afiksów i technik derywacyjnych, tempa kształtowania się funkcji semantycznej poszczególnych formantów, ich stabilizacji i produktywności oraz chronologii ich ustalania się w języku.

ROZWIĄZANIA SKRÓTÓW

Skróty konwencjonalne

comparat. – *comparativus*, stopień wyższy

m. – mapa, mapy

pkt – punkt, punkty

suf. – sufiks, przyrostek

Źródła

AGP – DEJNA Karol, 1998, *Atlas gwar polskich*, t. 1: *Małopolska*; Dejna Karol, Gala Sławomir, Zdaniukiewicz Alojzy Adam, Czyżewski Feliks, 2000, *Atlas gwar polskich*, t. 2: *Mazowsze*; Dejna Karol, Gala Sławomir, 2001, *Atlas gwar polskich*, t. 3: *Śląsk*; Dejna Karol, 2002, *Atlas gwar polskich*, t. 4: *Wielkopolska, Kaszuby*, Upowszechnianie Nauki – Oświata „UN-O”, Warszawa.

AJKasz – STIEBER Zdzisław, POPOWSKA-Taborska Hanna, red., 1964–1978, *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, t. 1–15, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.

AJŚ – ZARĘBA Alfred, 1969–1996, *Atlas językowy Śląska*, t. 1–8, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

AJWkp – SOBIERAJSKI Zenon, BURSZA Józef, red., 1979–1991, *Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski*, t. 1–6, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław; SOBIERAJSKI Zenon, red., 1992, *Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski*, t. 7, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław; SOBIERAJSKI Zenon, red., 1994–2005, *Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski*, t. 8–11, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań.

GWJP – GRZEGORCZYKOWA Renata, ŁASKOWSKI Roman, WRÓBEL Henryk, red., 1998, *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

MAGP – *Mały atlas gwar polskich*, 1957–1970, t. 1–13, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.

Maz – HORODYSKA-GADKOWSKA Halina, KOWALSKA Anna, STRZYŻEWSKA-ZAREMBA Anna, 1971–1992, *Atlas gwar mazowieckich*, t. 1–10, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław.

BIBLIOGRAFIA

- BĄK Piotr, 1968, *Gwara okolic Kramska w powiecie konińskim. Zarys fonetyki i słowotwórstwa*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- BURSKA-RATAJCZYK Beata, 2001, *Wariantywność gwarowych formacji słowotwórczych – współczesność wobec tradycji*, w: K. Wojtczuk, red., *Leksyka a gramatyka w tekście językowym*, Wydawnictwo AP, Siedlce, s. 205–222.
- CHLUDZIŃSKA-ŚWIĄTECKA Jadwiga, 1956, *Przymiotniki w gwarach Warmii i Mazur (Uwagi słowotwórczo-semantyczne)*, „Poradnik Językowy”, z. 1, s. 21–27.
- CYRAN Władysław, 1960, *Gwary polskie w okolicach Siedlec*, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź.
- CYRAN Władysław, 1977, *Tendencje słowotwórcze w gwarach polskich*, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź.
- DEJNA Karol, 1993, *Dialekty polskie*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- DOBRZYŃSKI Walenty, 1967, *Gwary powiatu niemodlińskiego*, cz. 2: *Morfologia, teksty gwarowe*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Oddział Wrocławski, Wrocław.
- GALA Sławomir, 1994, *Małopolsko-śląsko-wielkopolskie pogranicze językowe*, cz. I–II, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- JADACKA Hanna, 1986, *Synonimia słowotwórcza – perspektywy badawcze*, „Poradnik Językowy”, z. 6, s. 404–412.
- JANOWSKA Aleksandra, 2003, *O tautologicznych derywatach czasownikowych w staropolszczyźnie*, w: K. Kleszczowa, J. Sobczykowa, red., *Śląskie studia lingwistyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 151–156.
- JANOWSKA Aleksandra, 2007, *Polisemia staropolskich czasowników. Źródła, swoistość, konsekwencje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- JAROS Irena, 2001, *Gwary opoczyńskie na tle językowego pogranicza Małopolski i Mazowsza*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica”, t. 40, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- JAROS Irena, 2002, *Zagadnienie wariantywności słowotwórczej na przykładzie nazw środków czynności*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 47, s. 51–70.
- JAROS Irena, 2009, *Nazwy środków czynności w gwarach łeczycko-sieradzkich. Studium słowotwórczo-leksykalne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- JAROS Irena, 2015, *Głos w dyskusji nt. miejsca słowotwórstwa w systemie języka na podstawie faktów gwarowych*, w: E. Wierzbicka-Piotrowska, red., *Dialog pokoleń: w języku potocznym, w języku wsi i miasta, w literaturze, w publicystyce, w tekstach kultury*, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 179–186.

- JAROS Irena, 2016a, *Przymiotnikowe synonimy słowotwórcze w gwarach polskich (zarys problemu)*, w: J. Klimek-Grądzka, M. Nowak, red., *Dawne z nowym łącząc... In memoriam Mariani Kucała*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin.
- JAROS Irena, 2016b, *Przymiotnikowe derywaty o znaczeniu niepełnej cechy i ich prefigowane synonimy w gwarach Polski centralnej*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 63, s. 17–34.
- JAROS Irena, 2020, *Synonimia przymiotników temporalnych i lokatywnych w gwarach Polski centralnej*, w: П. Гриценко, Т. Ястремська, ред., *Діалектологічні студії. 13. Збірник пам'яті Наталі Хобзей*, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, L'viv, c. 395–404. / P. Gricenko, T. Åstrems'ka, red., *Dialektologični studii. 13. Zbirnik pam'ati Natali Hobzej*, Institut ukraїnoznavstva ім. І. Крип'якевича NANU, L'viv, c. 395–404.
- KARAŚ Mieczysław, 1959, *O strukturach słowotwórczych typu biały, który w języku polskim*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, t. XVIII, s. 113–135.
- KLESZCZOWA Krystyna, 1998, *Staropolskie kategorie słowotwórcze i ich perspektywiczna ewolucja. Rzeczowniki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- KLESZCZOWA Krystyna, 2003, *Staropolskie derywaty przymiotnikowe i ich perspektywiczna ewolucja*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- KOBUS Justyna, 2019, *Studia nad fleksją rzeczownika w gwarach wielkopolskich*, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań.
- KRUPSKA-PEREK Anna, 1988, *Ludowe cechy słowotwórstwa przymiotników w gwarach centralnej Polski*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 34, s. 97–103.
- KUCAŁA Marian, 1955, *Znaczenie i zasięg przymiotników na -ni (przedni, letni)*, „Język Polski”, R. XXXV, s. 8–26.
- MARCINIAK-FIRADZA Renata, 2013, *Nazwy osobowych wykonawców czynności w gwarach małopolsko-mazowieckiego pogranicza językowego. Cz. I. Studium słowotwórczo-leksykalne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- OSOWSKI Błażej, 2012, *Przymiotniki wspólnotematowe w języku mieszkańców Góliny (Wielkopolska wschodnia) oraz Bukówca Górnego (Wielkopolska południowa)*, w: J. Sierociuk, red., *Słowotwórstwo słowiańskie: system i tekst*, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań, s. 327–333.
- OSOWSKI Błażej, 2018, *Kategoria przymiotnika w języku mieszkańców wsi północno-wschodniej i południowo-zachodniej Wielkopolski. Studium leksykalno-słowotwórcze*, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań.
- OSOWSKI Błażej, 2019, *Wariantywność leksykalno-semantyczna języka wielkopolskich inwentarzy z drugiej połowy XVIII wieku. Studia z dialektologii historycznej*, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań.

- PELCOWA Halina, 1995 *Wariantywność leksykalna gwar pogranicza wschodniego Lubelszczyzny*, w: M. Kondratiuk, red., *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*, Uniwersytet Warszawski, Filia w Białymstoku, Zakład Filologii Wschodniosłowiańskich, Białystok, s. 155–166.
- PELCOWA Halina, 1996, *Wariantywność a interdialektalność zjawisk gwarowych*, „Prace Naukowe UŚ w Katowicach. Prace Językoznawcze”, z. 24 „Studia Historycznojęzykowe”, s. 156–167.
- PEPŁOWSKI Franciszek, 1974, *Odczasownikowe nazwy wykonawców czynności w XVI w.*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- SATKIEWICZ Halina, 1987, *Zagadnienia poprawności słowotwórczo-semantycznej*, w: D. Buttler, H. Kurkowska, H. Satkiewicz, *Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności leksykalnej (słownictwo rodzime)*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, s. 229–439.
- SIEROCIUK Jerzy, 1991, *W sprawie wariantywności słowotwórczej w gwarach*, w: S. Gajda, red., *Wariancja w języku*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Opolu, Opole, s. 175–178.
- SIEROCIUK Jerzy, 2006, *Specyfika wariantywności słowotwórczej w gwarach*, w: J. Sierociuk, red., *Gwary dziś. 3. Wewnętrzne zróżnicowanie języka wsi*, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań, s. 209–214.
- SKUBALANKA Teresa, 1988, *Warianty fleksyjne w tekstach gwarowych*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 34, s. 235–242.
- SKUBALANKA Teresa, KSIĄŻEK-BRYŁOWA Władysława, 1992, *Wariantywność polskiej fleksji*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- SZCZAUŚ Agnieszka, 2005, *Rzeczownikowe synonimy słowotwórcze w polszczyźnie XVI wieku*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- SZYMCAK Mieczysław, 1961, *Gwara Domaniewka i wsi okolicznych w powiecie łęczyckim*, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź.
- TRZEŚNIEWSKA Lidia, 1975, *Przymiotniki odprzymiotnikowe w polskich dialektach*, w: M. Karaś, red., *Słownictwo gwarowe a kultura: księga referatów. Kraków 26–29 XI 1973*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, s. 139–150.
- TRZEŚNIEWSKA Lidia, 1996, *Przymiotniki odprzymiotnikowe o znaczeniu niepełnej cechy w dialektach zachodniosłowiańskich*, w: B. Dunaj, J. Reichan, red., *Studia Dialektologiczne I*, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków, s. 203–220.
- WINKLER-LESZCZYŃSKA Irena, 1964, *Sufiksy przymiotnikowe -ity, -isty, -aty, -asty w języku polskim na tle ogólnosłowiańskim*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław – Warszawa – Kraków.
- WITKOWSKA-GUTKOWSKA Maria, 1999, *Staropolskie prefiksalne dublety czasownikowe i ich współczesne odpowiedniki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

ZAGÓRSKI Zygmunt, 1991, *Wariantywność a rozwój gwar*, w: S. Gajda, red., *Wariancja w języku*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Opolu, Opole, s. 73–76.

ZARĘBSKI Rafał, 2015, *Synonimia słowotwórcza w świetle derywacji z udziałem sufixów obcych (perspektywa historyczno-językowa)*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, t. LXXI, s. 127–140.